

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH
GÜNÜMÜZDEKİ TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI
MUHTAR TÜRK CUMHURİYETLERİ

Türkiye
Kültür Portalı

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay

Aralık 2009

ANKARA

7.3. Muhtar Türk Cumhuriyetleri

7.3.1. Doğu Türkistan Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Muhtar Türk Cumhuriyetleri, Doğu Türkistan Cumhuriyeti, Uygur Muhtar Bölgesi.

Doğusunda Moğolistan ve Çin, batısında Kazakistan ve Kırgızistan, kuzeyinde Rusya, güneyinde Hindistan ve Tibet'le çevrilmiş olan Doğu Türkistan, Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı muhtar bir cumhuriyettir. Yüzölçümü 1.828.418 km²'dir.

1990 yılındaki bir araştırmaya 30 milyon Türk yaşamaktadır. En eski Türk yurdu olan Doğu Türkistan, 1876 Çin istilâsından sonra Çinlileştirmek istenmekte ve bu uygulamaya karşı direnen milyonlarca Türk'ün kanı dökülmektedir.

Başkenti Urumçi olan Doğu Türkistan'ın yeraltı ve yer üstü zenginlikleri Çinliler tarafından sömürülmektedir. Petrol zenginliği başta olmak üzere altın, gümüş, uranyum, bakır, kömür gibi birçok kıymetli madenler bulunmaktadır.

Bugün Doğu Türkistan bağımsızlık hareketine karşı, Çin tarafından acımasızca yargısız infazlar, işkenceler, organ nakilleri, zorunlu doğum yasağı ve zorunlu kürtaj, ekonomik talan, eğitim ve kültürün kısıtlanması, dinî ihtiyaçların kısıtlanması uygulanmakta, nükleer denemelerin Doğu Türkistan'da yapılmasına devam edilmektedir.

Hun, Gök-Türk, Uygur, Kensu-Uygur, Edikut-Uygur, Karahanlılar, Uygur Hanlıkları idaresinde yaşayan Doğu Türkistan iki kez Çin istilasına uğramış ve 1876 yılında Çin idaresine girmiştir.

1894 yılında Çinliler tarafından “Yeni Kazanılmış Toprak” anlamında “*Snkiang-Sincan*” olarak adı değiştirilmiştir.

XX. asırda birçok isyanlarla bağımsızlık mücadelesi veren Doğu Türkistan 12 Kasım 1933 ve 7 Kasım 1944 yılında iki kez bağımsızlığını ilân etmiş, ancak Çinliler'in acımasızca katline maruz kalmıştır. 1955 yılında özerk bölge olarak idarî statüsü belirlenen Doğu Türkistan, Asya'nın kalbi “*Pivot of Asia*” olarak nitelendirilmektedir.

Çinliler'in Türkler üzerinde uyguladıkları baskı sonucu, son 30 yılın en büyük isyanı 2 Şubat 1997 günü patlak vermiş, Kadir Gecesi Gulca şehrinde bir camide Kur'an okuyan kadınların Çin milislerince dövülmesi ve üçünün işkence ile öldürülmesi neticesinde olaylar başlamıştır.

45 yıldır bağımsızlık ve özgürlük yanlısı yeraltı faaliyet gösteren “Doğu Türkistan Halk Partisi” ile “Doğu Türkistan İslâm Partisi” mensupları devreye girerek, Kızıl Çin askerlerinin saldırılarına karşı koymaya başlamışlar, olaylar ayaklanmaya dönüşmüş, sonuçta 5.000'e yakın Doğu Türkistanlı Tutuklanmış, 162 kişi idam edilmiştir.

Kaynak (Source):

Adıbelli, Barış; Doğu Türkistan, IQ Kültür-Sanat-Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 192.

Bainbridge, Margaret; Dünyada Türkler, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.

Buğra, Mehmet Emin; Şarkî Türkistan Tarihi, Der. Fatma Buğra, Ankara 1987, s. XXXII + 664.

Buğra, Mehmet Emin; Tibet Ve Doğu Türkistan Hakkında Bilinmeyen Siyasî Konular, Ankara 1960, s. 100.

Devlet, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.

Forbes, Andrew D. W.; Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri (Doğu Türkistan'ın 1911-1949 Arası Siyasî Tarihi, Çev. Enver Can, Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 510 + 24.

Huang Chen Tzong; Çin Rus Münasebetleri Bakımından Doğu Türkistan (1881-1911), Ankara 1975, s. X + 244.

Kurban, İklil; Şarkî Türkistan Cumhuriyeti (1944-1949), AKDITYK-TTK, Ankara 1992, s. XII + 114 + 14 Fotoğraf Ve Belge.

Orkun, Hüseyin Namık; Yeryüzünde Türkler, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.

Özdağ, Muzaffer; Türk Dünyası Ve Doğu Türkistan Jeopolitiği Üzerine, Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 336.

Özkan, Nevzat; Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.

Tarım, Hamidullah; Doğu Türkistan Tarihi, İstanbul 1983, s. 376.

Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

7.3.2. Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Muhtar Türk Cumhuriyetleri, Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti.

Kuzey Kafkasya’da Kafkas sıradağlarının orta bölgesinde Rusya Federasyonu’na bağlı özerk bir cumhuriyettir. 1828 yılında Rus hâkimiyetine giren bölgede Balkarlı Türklere zorla ayrılan Karaçaylı Türklere Rusya Çerkezlerle birlikte bu devleti kurdu muştur.

Yüzölçümü 14.100 km² olup, nüfusu 415.000’dir. Bunun % 31’i Karaçaylı Türk, % 10 Adige, % 42 Rus’tur. Başşehri Çerkessk olan cumhuriyette Türklere güneyde özellikle Kuban nehri yakınlarında yaşamaktadırlar.

Hun, Bulgar Türkleri, Hazarlar, Kıpçaklar’ın torunları olan Karaçaylılar 1800’lü yıllara kadar bölgede kurulan Türk devletleri idaresinde yaşamışlar, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu yapılan Belgrat Antlaşması ile Ruslar’ın idaresine girmişlerdir. 1822, 1835-1837, 1845-1846, 1853-1855 yıllarındaki isyanlar sonucu binlerce Karaçaylı şehit olmuştur.

1860 yılında bölgede özel bir sistem kuran Ruslar, Türkleri ikiye bölmüş, Karaçaylıları Kuban, Malkarları Terek eyaletine bağlamışlardır. 1873 ve 1900 yıllarında isyan eden Karaçaylıların toprakları ellerinden alınmış, 1917 İhtilâli sonrası Bolşeviklerin verdiği bağımsızlık sözünün tutulmaması üzerine tekrar isyan ederek, 1918’de Kuzey Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti’ne katılmışlardır.

Kafkasları tekrar ele geçirmek isteyen Bolşeviklere 1920-1922 yılları arasında direnen Karaçaylılar, 1922 yılında Rus işgaline karşı koyamamışlar, Karaçaylılar yeniden Malkarlı Türklere ayrılarak, Karaçaylıları Çerkezlerle, Malkarlıları Kabardeyleyle aynı yönetim altına almışlardır.

1926 yılında Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi olmuş, aynı yıl ve 1932-1934 yıllarında isyan eden Karaçaylıların % 40’ı öldürülmüş ve Sibiryaya sürülmüştür. II. Dünya Harbi’nde de Almanların işgaline uğrayan Karaçay, Almanların çekilmesinden sonra Kızıl Ordu işgaline uğramış ve Almanlara yardım edildiği gerekçesi ile 2 Kasım 1943 tarihinde Sibiryaya sürülmüştür. 1957 yılında affedilerek yurtlarına geri gelmeye başlamışlardır.

Bugün Karaçay’da bağımsızlık yanlısı birçok kuruluş bulunmaktadır. “Karaçay Cemaati” bunların başını çekmektedir. Ayrıca “Karaçay Gençlik Teşkilâtı” milliyetçi bir teşkilât olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kaynak (Source):

Bainbridge, Margaret; **Dünyada Türkler**, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.

Devlet, Nadir; **Çağdaş Türk Dünyası**, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.

Orkun, Hüseyin Namık; **Yeryüzünde Türkler**, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.

Özkan, Nevzat; **Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat**, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.

Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

